

GAZDASÁGSZOCIOLÓGIA I.

Készült a TÁMOP-4.1.2-08/2/A/KMR-2009-0041 pályázati projekt keretében
Tartalomfejlesztés az ELTE TáTK Közgazdaságtudományi Tanszékén
az ELTE Közgazdaságtudományi Tanszék
az MTA Közgazdaságtudományi Intézet
és a Balassi Kiadó
közreműködésével

Készítette: Szántó Zoltán

Szakmai felelős: Szántó Zoltán

2010. június

GAZDASÁGSZOCIOLÓGIA I.

2. hét

A klasszikus, a „régi” és az „új” gazdaságszociológia

Szántó Zoltán

Bevezetés

Klasszikus gazdaságszociológia

1890–1920:

német hagyomány

francia hagyomány

„Régi” gazdaságszociológia

1920–1970/80

USA, európai gyökerekkel

„Új” gazdaságszociológia

1970/80 utáni időszak

•USA

•Európa

Klasszikus gazdaságszociológia 1890–1920

Német hagyomány

Max Weber: *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme* (1904–05)

Georg Simmel: *A pénz filozófiája* (1903)

Max Weber: *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai*
(posztumusz, 1922)

- Francia hagyomány
 - Émile Durkheim: *A társadalmi munkamegosztásról* (1893)
 - Marcel Mauss: *Az ajándék* (1923–24)

Max Weber (1864–1920):

- A klasszikus korszak legfontosabb alakja
- Önálló gazdaszociológiát fejlesztett ki, lerakta elméleti-módszertani alapjait és történeti-empirikus gazdaszociológiai kutatásokat végzett
- Sajátos módon összekapcsolta a közgazdaságtant és a szociológiát
- A modern kapitalizmus kialakulásának gazdasági és társadalmi előfeltételeit kutatta munkássága során

Max Weber korai (1903–04 és 1910 közötti) álláspontja

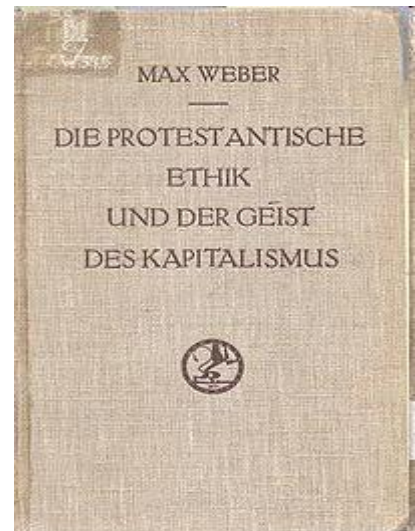
- Sozialwirtschaft – szocioökonómia: két diszciplína, a történettudomány és a történeleminterpretáció sajátos kombinációja
- A szocioökonómia önálló és kettős megismerési céllal rendelkezik:
 1. Egyedi történeti események oksági magyarázata. Ez a történettudomány feladata.
 2. Egyedi történeti események történelmi és kulturális jelentőségének értelmezése. Ez a történeleminterpretáció feladata. A történeleminterpretáció eszközei az ideáltípusok („modellek”).
- A törvények és ideáltípusok megalkotása a szocioökonómiának nem célja, hanem eszköze
- A törvényeket és ideáltípusokat megfogalmazó szociológia nem önálló tudomány, hanem segédtudománya a szocioökonómiának
- Módszertani-ismeretelméleti instrumentalizmus: a törvény- ill. ideáltípusos fogalmaknak nincs megismerésbeli (kognitív) tartalmuk, pusztán eszközei a megismerésnek

- Weber innen jutott el a saját megismerési céllal rendelkező, önértékű gazdaságszociológiához, ill. a módszertani-ismeretelméleti realizmushoz (1913 táján)

Max Weber késői (1913 utáni) álláspontja

- Ebben az időszakban már nem tartja feladatnak a történeti események történelmi és kulturális jelentőségének értelmezését, hanem csak magyarázatát
- A gazdaságszociológia megismerési célja:
„A szociológia típusfogalmakat alkot ... és a történés általános szabályait keresi.”
- 1913 után tehát a gazdaságszociológia már önálló megismerési céllal rendelkező diszciplína

- A törvények és az ideáltípusok valóságos összefüggésekről informálnak bennünket
- 1913 után Weber a módszertani– ismeretelméleti realizmus talaján áll
- Az 1903/04 körüli koncepciónak megfelelő metodológia gyakorlati paradigmája. *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme*, míg az 1913 utáinak *a Gazdaság és társadalom*

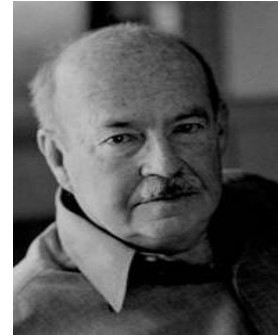

„Régi” gazdaságszociológia 1920–1970/80

- USA, európai gyökerekkel
 - Polányi Károly (Karl Polanyi)
- *A nagy átalakulás* (1944)
- *A gazdaság mint intézményesített folyamat* (1957)

- Talcott Parsons
Economy and Society. A Study in the Integration of Economic and Social Theory (Neil J. Smelserrel, 1956)

- Neil J. Smelser
• *The Sociology of Economic Life* (1963)

Polányi Károly (1886–1964)

A nagy átalakulás: a 19. század közepén Angliában kialakult önszabályozó kapitalizmus társadalmi beágyazottsága megszűnt – katasztrofális következmények (pl. válságok, világháborúk, fasizmus)

- Szubsztantív gazdaszociológiai megközelítés – sajátos institucionalizmus (szeminárium)

T. Parsons (1902–1979) – N. J. Smelser (1930–): strukturalista – funkcionalista megközelítés, rendszerszemlélet

- AGIL-séma
- A társadalom négy elsődleges funkcionális rendszerproblémája: Adaptation (termelés), Goal-Attainment (célelérés), Integration (integráció), Latent Pattern Maintenance (látens mintafenntartás)
- A társadalom funkcionális alrendszerei: gazdaság, politika, jog, vallás, család stb.
- Alrendszerek között input-output kapcsolatok

„Új” gazdaszociológia, az 1970/80 utáni időszak

Többféle kutatási irányzat

- Beágyazottság-koncepció
 - Granovetter: relációs és strukturális (szeminárium)
 - Zukin-DiMaggio: kognitív, kulturális és politikai

Társadalmi kapcsolatháló elemzés

- White: piacok
 - Burt: strukturális lyukak
-
- Szervezetelméleti irányzatok
 - Erőforrás-függőség elmélete
 - Populációs ökológia
 - Új institucionalizmus
 - Kultúrszociológiai irányzatok
 - Zelizer
 - DiMaggio
 - Történeti-összehasonlító irányzatok
 - RDE szociológia
 - Coleman
 - Szocioökonómia
 - Etzioni
 - Bourdieu és az európai gazdaszociológiai irányzatok

GAZDASÁGSZOCIOLÓGIA I.

2. hét

SZEMINÁRIUM

Szociológiai gazdaságkonceptiók: Max Weber, Polányi Károly, Mark Granovetter

Szántó Zoltán

Irodalom:

- M.Weber: A közösségek gazdasági kapcsolatai (gazdaság és társadalom) általában (in: GÉSZ, 7–14)
- Polányi K.: A gazdaság mint intézményesített folyamat (in: GÉSZ, 37–48)
- M.Granovetter: A gazdasági intézmények társadalmi megformálása (in: GÉSZ, 61–78)

Szociológiai gazdaságkonceptiók: Max Weber

- Max Weber: *Gazdaság és társadalom*, 2/1. kötet (1919–20)
- Gazdasági közösségek/szervezetek: a szervezeti tagok *gazdasági célokat* követnek (cselekvésük gazdasági eredményekre irányul)
 - Szükségletkielégítés – háztartás
 - Haszonszerzés – vállalkozás
- Gazdálkodó közösségek/szervezetek: a szervezeti tagok nem gazdasági (pl. kulturális, oktatási, vallási, jótékonyági) célokat követnek, de ezek elérése *gazdasági eszközöket* igényel

- Gazdaság szabályozó közösségek/szervezetek: a szervezeti tagok célja kialakítani a gazdasági és gazdálkodó szervezetek működésének szabályait (közvetlenül – közvetve)
- Nyitott és zárt gazdasági kapcsolatok:
 - Kifelé nyitott és kifelé zárt
 - Befelé nyitott és befelé zárt

Cselekvés illetve társadalmi cselekvés/kapcsolat ideáltípusai:

- Célracionális: cél-eszköz-mellékhatás kalkuláción alapul
- Értékracionális: normakövetés
- Tradicionális: hagyománykövetés
- Emocionális: indulatok és érzelmek vezérlik

Szociológiai gazdaságkonceptiók: Polányi Károly

Polányi Károly: A gazdaság mint intézményesített folyamat (1957)

Formális és szubsztantív gazdaság:

A gazdaság formális (mikroökonómiai) értelmezése:

- racionális választás/döntés, formális ökonómia (ritkaság), ökonómiai analízis

A gazdaság szubsztantív (szociológiai/antropológiai) értelmezése:

- társadalom és környezete közötti kölcsönhatás intézményesített folyamata, melynek célja a társadalmi szükségletek kielégítése

- Elhelyezési és elsajátítási mozgások
- Folyamat: mozgás, dinamika
- Elhelyezési mozgások: a javak és szolgáltatások fizikai és térbeni megváltozása. Pl. termelés, szállítás
- Elsajátítási mozgások: a javak és szolgáltatások tulajdonviszonyainak megváltozása. Pl. csere, adásvétel, kereskedelem

Kérdés: milyen módon intézményesülnek történetileg a gazdasági folyamatok (mozgások)?

Polányi: (négy)három tipikus gazdaságintegrációs forma

- (Oikosz: önellátó óriásháztartás)
- Reciprocitás: ajándékcseré
- Redisztribúció: újraelosztás
- Árucseré: piac

Ezek együtt fordulnak elő, de valamelyik általában meghatározó (domináns)

Kérdés: mitől függ, hogy melyik lesz meghatározó (domináns)?

Polányi: meghatározott társadalomszerkezeti-intézményi feltételektől

- Reciprocitás: szimmetrikus, horizontális társadalomszerkezetet tételez fel (pl. rokonsági-nemzetségi kapcsolatok, törzsi viszonyok)
- Redisztribúció: központokat (centrális pontok), hierarchikus elveken szerveződő társadalmi struktúrát tételez fel (pl. politikai, vallási, katonai elveken szerveződő társadalmak)
- Árucseré: feltétele az árszabályozó piacok rendszere

Árszabályozó piac: a csere arányai egy *alkufolyamat* során alakulnak ki, mely tükrözi a kereslet-kínálat viszonyait

- Integratív csere (alkufolyamat eredménye) vs. decizionális csere (a csere arányai előre meghatározottak)
- Piacok rendszere: javak és szolgáltatások piacát, valamint az un. fiktív áruk (tőke, munka, föld) piacát egyformán az integratív csere uralja
- Társadalmilag/kulturális beágyazott vs. elkülönült gazdaságintegrációs formák
- Reciprocitás és redisztribúció: társadalmilag beágyazott, működése társadalmi kapcsolatokról és normáktól/értékekről függ
- Árucseré: társadalmi kapcsolatokról elkülönült intézményrendszert (piac) tételez fel, megszűnik a gazdaság felett a társadalmi kontroll (Polányi: A nagy átalakulás, 1944)
- Kérdés: hogyan fogalmazza újra a modern gazdaságszociológia a gazdaság társadalmi beágyazottságának problematikáját?

Szociológiai gazdaságkonceptiók: Mark Granovetter

- Mark Granovetter:
 - *Economic Action and Social Structure:*
 - *The Problem of Embeddedness* (1985)

A gazdasági viselkedések alulszocializált (közgazdaságtani) és túlszocializált (antropológiai/szociológiai) felfogásának kritikája

Alulszocializált gazdasági szereplők: Homo Oeconomicus, racionális, haszonmaximalizáló emberkép – társadalomtól elkülönült szereplők

Túlszocializált gazdasági szereplők: Homo Sociologicus/Culturalis, érték- és normakövető emberkép – társadalomba integrált szereplők

- Mindkét felfogás egyoldalú – következménye: atomizált társadalomkép
- A két egyoldalú fölfogás kritikája:
 - Társadalmilag beágyazott gazdasági cselekvők
 - Társadalmilag beágyazott gazdasági intézmények
 - Társadalmilag beágyazott gazdasági eredmények
 - Társadalmilag beágyazott gazdasági szereplők
 - Egyéni gazdasági szereplő személyes kapcsolathálóját erőforrásként használja: társadalmi tőke (pl. privatizáció, vállalkozásindítás, hitelezés, munkahelyszerzés, információszerzés során)
 - A racionális gazdasági szereplő sokrétű személyközi kapcsolathálóba (pl. családi, rokoni, baráti, ismerősi, munkatársi, kommunikációs stb. viszonyokba) ágyazódik

- Társadalmilag beágyazott gazdasági intézmények
 - A piaci intézmények működése is személyközi kapcsolathálóba ágyazódik (pl. törzsvásárlók, tartós beszállítói kapcsolatok, „gyenge kötések ereje” a munkaerőpiacon)
 - Gazdasági szervezetek (pl. vállalatok, gazdaságsszabályozó szervezetek) informális szerkezete (pl. szakmai tanácskérés, rokonszenv-ellenszenv, szervezeti tagok közti bizalom, segítségnyújtás)
- Társadalmilag beágyazott gazdasági eredmények
 - A javak és szolgáltatások, valamint a fiktív áruk árának alakulását is befolyásolhatják a személyközi kapcsolatrendszer (pl. javak és szolgáltatások áráról folyó alkufolyamatok, bérek nagyságának meghatározása, tőzsdei árfolyamok alakulása)

Relációs és strukturális beágyazottság:

- Relációs beágyazottság: az egyes gazdasági szereplők személyes kapcsolathálójának (én-hálózatának) hatása a gazdasági jelenségekre (pl. akinek sok az ismerőse (gyenge kötése), nagyobb eséllyel talál magának állást)
 - Strukturális beágyazottság: a gazdasági szereplők alkotta *teljes* kapcsolatháló szerkezetének hatása a gazdasági jelenségekre (pl. nagy tőzsdei parkett, töredezett és klikkesedő kereskedési hálózat, növekvő árfolyamingadozás – kis tőzsdei parkett, homogén és sűrű kereskedési hálózat, csökkenő árfolyamingadozás)
- A gazdaság társadalmi beágyazottsága érvényesül
 - Mikroszinten (gazdasági cselekvők)
 - Mezo/Makroszinten (intézmények, eredmények)
 - A gazdaság társadalmi beágyazottságának egyaránt lehetnek
 - Kedvező (pl. csökkennek az információszerzés költségei, nő a bizalom)
 - Kedvezőtlen (pl. a barátok-rokonok elviszik a hasznot, korrupció) hatásai

Szociológiai gazdaságkonceptiók: Max Weber, Polányi Károly, Mark Granovetter

Feladatok

- Hasonlítsa össze Polányi és Granovetter beágyazottság-konceptióját? Mennyiben tekinthető Granovetter álláspontja Polányi nézeteinek kritikai továbbfejlesztésének? (2. és 3. irodalom)
- Milyen módon jelennek meg Weber álláspontjának egyes elemei Granovetter koncepciójában? (1. és 3. irodalom)